

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
ЦЕНТАР ЗА СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА**

НАСТАВНА ПРОГРАМА

**ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА
ПАТНИТЕ ВОЗИЛА**

III ГОДИНА

СООБРАЌАЈНА СТРУКА
Техничар за патиен сообраќај

Скопје, 2007 година

1. ИДЕНТИФИКАЦИОНИ ПОДАТОЦИ

1.1. Назив на наставниот предмет: ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА ПАТНИТЕ ВОЗИЛА

1.2. Образовен профил и струка

1.2.1. Образовен профил: техничар за патен сообраќај

1.2.2. Струка: сообраќајна

1.3. Диференцијација на наставниот предмет

1.3.1. Карактеристичен за образовниот профил

1.4. Година на изучување на наставниот предмет : трета година

1.5. Број на часови на наставниот предмет

1.5.1. Број на часови неделно: 3 часа

1.5.2. Број на часови годишно: 108 часа

1.6. Статус на наставниот предмет : задолжителен

2. ЦЕЛИ НА НАСТАВНИОТ ПРЕДМЕТ

По совладувањето на наставната програма по наставниот предмет **експлоатација на патните возила** ученикот стекнува знаења, вештини и се оспособува:

- да ја познава трансмисијата на моторното возило;
- да го опишува системот за сопирање на моторното возило;
- да го објаснува системот за управување на моторното возило;
- да го толкува системот за потпирање на моторното возило;
- да ја познава рамката, каросеријата, тркалата и гумите на моторното возило;
- да ги опишува електричните уреди на моторното возило;
- да ги објаснува експлоатационо - технички својства на моторното возило;
- да ја објаснува горивната економичност на моторното возило;
- да ја опишува експлоатацијата на моторното возило во различни климатски услови;
- да ја објаснува распределбата на тежината и координатите на тежиштето на возилото;
- да го толкува движењето на моторното возило;
- да ја опишува стабилноста на моторното возило;
- да ја опишува контролата на техничката исправност на моторните и приклучните возила;
- да развива вештина за тимска работа.

3. ПОТРЕБНИ ПРЕТХОДНИ ЗНАЕЊА

За успешно следење и совладување на наставата по експлоатација на патните возила, односно постигнување на поставените цели, потребни се предзнаења од предметите превозни средства, основи на сообраќајот и транспортот и експлоатација на патните возила од II год.

4. ОБРАЗОВЕН ПРОЦЕС

4.1. Структурирање на содржините за учење

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу темат. целини и меѓу предметите
1. ТРАНСМИСИЈА НА МОТОРНО ВОЗИЛО	8	Ученикот: - да ја разбира моќноста на МСВ; - да ги идентификува соединителите; - да го објаснува начинот на работа на менувачот; - да ја опишува конструктивната изведба на карданскиот преносник; - да го опишува погонскиот мост.	- Објаснување за моќноста на МСВ; - објаснување на принципите на работа на соединителот - спојката; - објаснување со конкретни примери на идентификацијата и препознавањето на менувачот; - објаснување на конструктивните изведби на карданскиот пренос и погонскиот мост.	Практична настава
2. СИСТЕМ ЗА СОПИРАЊЕ НА МОТОРНО ВОЗИЛО	8	- Да ја објаснува поделбата и значењето на сопирачките; - да ја опишува улогата и функцијата на механичката, хидроличната и пневматската сопирачка.	- Објаснување на поделбите и значењето на сопирачките; - објаснување на улогата и функцијата на механичката, хидроличната и пневматската сопирачка.	Практична настава
3. СИСТЕМ ЗА УПРАВУВАЊЕ НА МОТОРНО ВОЗИЛО	9	- Да ги разликува видовите на системите на управување; - да ја опишува конструкцијата и принципот на работа на системот за управување; - да ги опишува главните делови на	- Презентирање шеми на системот за управување; - опишување на видовите на управувања; - објаснување на конструкцијата и принципот	Практична настава

		системот за управување; - да го опишува преносниот механизам на системот за управување.	на работа на системот за управување; - објаснување на преносниот механизам на системот за управување.	
4. СИСТЕМ ЗА ПОТПИРАЊЕ НА МОТОРНО ВОЗИЛО	9	-Да ги идентификува основните елементи на системот за потпирање; -да ги опишува елементите за потпирање; -да ги опишува придушувачките елементи на системот за потпирање; -да ја познава основната функција на насочувачко - управувачките елементи од системот за потпирање.	-Објаснување на основните елементи на системот за потпирање; - објаснување на класичниот систем за потпирање; - објаснување на придушувачките елементи на системот за потпирање.	Практична настава
5. РАМКА И КАРОСЕРИЈА НА МОТОРНО ВОЗИЛО	3	-Да ја познава основната функција на рамката и каросеријата.	- Објаснување и идентификување на рамката и каросеријата.	Практична настава
6. ТРКАЛА И ПНЕВМАТИЦИ	6	-Да ја објаснува задачата на тркалата и пневматиците; -да ги препознава конструкциите на тркалата; -да ги разликува различните видови и типови на пневматици; - да ги толкува ознаките на пневматиците.	- Објаснување на конструкциите на тркалата; -објаснување на задачата на тркалата и гумите; - покажување на ознаките на пневматиците.	Практична настава
7. ЕЛЕКТРИЧНИ УРЕДИ НА МОТОРНО ВОЗИЛО	12	- Да го објаснува батериското палење; -да ја објаснува улогата на акумулаторот; -да ги набројува задачите и карактеристиките на генераторот-динамо машината	- Објаснување на батериското палење; - објаснување на улогата на акумулаторот; -објаснување на елементите на динамо - машината (генератор);	Практична настава

		<p>-да ја опишува конструкцијата на алтернаторот;</p> <p>-да ја објаснува улогата и конструкцијата на разводникот за палење;</p> <p>-да ја познава улогата на кондензаторот, бобината, свеќичката и платинските копчиња;</p> <p>-да ја објаснува функцијата на електростартерот;</p> <p>- да ги познава уредите за осветлување на патот, светлосните и звучните сигнали, бришачите на возачко стакло и уредите за греење и проветрување кај моторните возила.</p>	<p>- презентирање шеми на алтернаторот;</p> <p>- објаснување, со конкретни примери, на идентификацијата и препознавањето на разводникот за палење, неговата задача и конструкција;</p> <p>- презентирање шеми на кондензатор, бобина, свеќичка и платински копчи;</p> <p>- објаснување со конкретни примери на електростартерот;</p> <p>- презентирање на работата на уредите за осветлување на патот, светлосните и звучните сигнали, бришачите на возачко стакло и уредите за греење и проветрување кај моторните возила.</p>	
<p>8. ЕКСПЛОАТАЦИОНИ ТЕХНИЧКИ СВОЈСТВА НА МОТОРНИТЕ ВОЗИЛА</p>	<p>9</p>	<p>- Да ги препознава условите на експлоатација на моторните возила;</p> <p>-да ги објаснува експлоатационите технички параметри на моторните возила;</p> <p>- да го разликува ограничувањето на габаритните димензии на масата на транспортните средства.</p>	<p>- Објаснување на условите на експлоатација на моторните возила;</p> <p>- објаснување на експлоатационо техничките параметри на моторните возила;</p> <p>-објаснување, со конкретни примери, на ограничувањето на габаритните димензии на</p>	<p>Практична настава</p>

			масата на транспортните средства.	
9. ПРООДНОСТ НА МОТОРНО ВОЗИЛО	8	-Да ги познава показателите на проодност на моторното возило; -да ги објаснува општите барања на проодноста; - да ги препознава специјалните моторни возила со голема проодност; - да го објаснува влијанието на експлоатационите фактори врз проодноста.	-Објаснување на показателите на проодност на моторното возило; -објаснување на специјалните моторни возила со голема проодност; -објаснување со конкретни примери општите барања на проодноста; - објаснување и идентификување на влијанието на експлоатационите фактори врз проодноста.	Практична настава
10. ГОРИВНА ЕКОНОМИЧНОСТ НА МОТОРНО ВОЗИЛО	8	-Да ги познава показателите на горивната економичност; -да ја разбира равенката на потрошувачката на гориво; -да ги опишува карактеристиките на горивната економичност; - да го објаснува методот на нормирање на потрошувачката на горивото; - да ги разликува влијанијата на потрошувачката на гориво.	- Објаснување на карактеристиките на горивната економичност; - објаснување на показателите на горивната економичност; - објаснување на равенката на потрошувачката на гориво; - идентификување на карактеристиките на горивната економичност; - објаснување на методите на нормирање на потрошувачката на горивото; - објаснување на влијанијата на потрошувачката на гориво.	Практична настава

11. ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА МОТОРНИТЕ ВОЗИЛА ВО РАЗЛИЧНИ КЛИМАТСКИ УСЛОВИ	6	<p>-Да го разбира влијанието на ниските температури на физичките својства на експлоатационите и конструктивните материјали; -да ја објаснува експлоатацијата на возилата во песочни предели; -да ги опишува карактеристиките на патните услови во ридско-планински предели.</p>	<p>-Објаснување на влијанието на ниските температури на физичките својства на експлоатационите и конструктивните материјали; - објаснување на експлоатацијата на возилата во песочни предели; - објаснување на карактеристиките на патните услови во ридско- планинските предели.</p>	Практична настава
12. РАСПРЕДЕЛБА НА ТЕЖИНАТА И КООРДИНАТИ НА ТЕЖИШТЕТО НА ВОЗИЛОТО	6	<p>-Да ги објаснува начините на одредување на тежиштето на возилото; - да го одреди на аналитички начин тежиштето на возилото; - да го одреди на графички начин тежиштето на возилото.</p>	<p>- Објаснување и идентификување на начините на одредување на тежиштето на возилото; - објаснување на аналитичките начини на одредување на тежиштето на возилото; -објаснување на графичките начини на одредување на тежиштето на возилото.</p>	Практична настава
13. ДВИЖЕЊЕ НА ВОЗИЛАТА	10	<p>-Да ги објаснува видовите на отпори при движење на возилото (постојани и променливи); - да ги познава отпорите: од</p>	<p>- Објаснување на видовите на отпори при движење на возилото (постојани и променливи);</p>	Практична настава

		<p>тркалање, совладување на нагорнина, забрзување, воздух;</p> <p>- да ја објаснува равенката на движење на возилото;</p> <p>-да го објаснува влијанието на триењето, односно границата на триење.</p>	<p>-објаснување на отпорите: од тркалање, совладување на нагорнина, забрзување, воздух;</p> <p>-објаснување на равенката на движење на возилото;</p> <p>- објаснување на влијанието на триењето, односно границата на триење.</p>	
14. СТАБИЛНОСТ НА ВОЗИЛОТО	6	<p>-Да ја објаснува надолжната стабилност на возилото;</p> <p>-да ја објаснува напречната стабилност на возилото;</p> <p>- да го опишува однесувањето на возилото, односно брзината на возилото во вертикален конвексен свиок;</p> <p>- да го опишува однесувањето на возилото, односно брзината на возилото во вертикален конкавен свиок.</p>	<p>- Објаснување на надолжната стабилност на возилото;</p> <p>- објаснување на напречната стабилност на возилото;</p> <p>-објаснување на однесувањето на возилото, односно брзината на возилото во вертикален конвексен свиок;</p> <p>-објаснување на однесувањето на возилото, односно брзината на возилото во вертикален конкавен свиок.</p>	Практична настава

4.2. Наставни методи и активности на учење

Целите на наставниот предмет **експлоатација на патните возила** се реализираат со примена на наставните форми: фронтална, групна и индивидуална. Како наставни методи може да се користат: демонстрација, дискусија, решавање на проблеми, активна демонстрација на ученици, учење преку сопствено откривање и др.

Активности на ученикот: црта, наблудува, споредува, прибележува, чита, открива, учи независно и работи домашни задачи. Активностите на наставникот се: организира и раководи активна и индивидуална дејност кај учениците, објаснува, организира и води дискусија, дава инструкции, пишува на табла, демонстрира, ги оценува задачите, поставува прашања, регистрира, оценува и ги анализира резултатите.

4.3. Организација и реализација на наставата

Процесот на учење по предметот експлоатација на патните возила треба да се изведува преку стручно – теоретска настава, да се создадат оптимални услови за индивидуализираната настава и работата во тимови, како и проектни задачи и индивидуални домашни.

4.4. Наставни средства и помагала

Наставни средства: аудио – визуелни помагала, слајдови, илустрации, нагледни средства (пресеци, начин на функционирање на мотори, системи, уреди, склопови и сл.), учебници и учебни помагала, дополнителна литература.

5. ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Оценувањето на постигањата на учениците се врши перманентно, преку усно и писмено проверување на знаењата по секоја завршена тематска целина. Исто така, на крајот од полугодieto и наставната година се проверуваат постигањата на учениците преку изготвени тестови на знаења од тематски целини релизирани во текот на полугодieto и наставната година. Доколку ученикот не постигне резултати во реализирањето на конкретните цели на наставната програма, се постапува согласно на законската регулатива за средно образование.

6. КАДРОВСКИ И МАТЕРИЈАЛНИ ПРЕДУСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

6.1. Основни карактеристики на наставниците

Наставникот по наставниот предмет експлоатација на патните возила треба да ги поседува следните педагошки, персонални и професионални карактеристики: да е психофизички здрав, да владее со литературниот јазик и писмото на кои се изведува наставата, да е комуникативен и отворен за соработка, да е соодветно професионално образован, со или без работно искуство, да ја сака педагошката работа и да напредува во неа, да е добар организатор, да е креативен и способен за примена на иновации во образовната технологија.

6.2. Стандард за наставен кадар

Наставата по предметот експлоатација на патните возила ја реализираат кадри со завршени студии по:

- **сообраќај;**
- **машинство;**
- **ПТО;**

со здобиена педагошка, психолошка и методска подготовка и положен стручен испит.

6.3. Стандард за простор

За успешно реализирање на целите на наставниот предмет експлоатација на патните возила наставата се реализира во специјализирани училници или кабинет за сообраќај, соодветно опремен со наставни средства и помагала, според нормативите за простор и опрема, во претпријатија чија основна или споредна дејност е проблематиката на превозните средства, транспортот и шпедицијата.

7. ДАТУМ НА ИЗРАБОТКА И НОСИТЕЛИ НА ИЗРАБОТКАТА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

7.1. Датум на изработка: мај 2007 година

7.2. Состав на работната група:

1. Ридван Зекири,	дипл. маш. инж.,	раководител,	советник,	Министерство за образование и наука
2. Љупчо Постолов,	дипл. сооб. инж.,		наставник,	АСУЦ „Боро Петрушевски" - Скопје
3. Фаик Куртовиќ,	сооб. инж.,		наставник,	АСУЦ „Боро Петрушевски" – Скопје
4. Иле Георгиевски,	дипл. сооб. инж.,			ЈСП Скопје

8. ПОЧЕТОК НА ПРИМЕНА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Датум на започнување: 01.09.2007 година

9. ОДОБРУВАЊЕ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Наставната програма по експлоатација на патните возила ја одобри министерот за образование и наука со решбр. 11-4398/1 од 12.06.2007 година.